

Ankara Üniversitesi Açık Ders Notları

FEL 132 Eleştirel Düşünme

2. HAFTA:

Eleştiri Terimi ve Eleştirel Düşünme:

Sözcüğün anlamına bakacak olursak, *eleştirel* (critical) sözcüğü Grek kökenli *kriticos* sözcüğünden türetilmiştir. Ayırt etmek, yargılamak anlamına gelir. Webster's New World Dictionary'de sözcük şöyle tanımlanır: "Dikkatli analiz ve yargı tarafından karakterize edilmiş olan. Eleştirel, tam manasıyla hem erdemleri hem hataları belirlemek amacıyla objektif yargıda bulunmaya dair girişimi ifade eder." Bu doğrultuda Paul ve Elder'ın eleştirel düşünmeye ilişkin tanımlarından birisi de şöyledir: "İyi kurulmuş yargıyı hedefleyen, açık şekilde düşünme, bir şeyin gerçek ederini, erdemini ya da değerini belirlemek için bir girişimde bulunmak adına uygun değerlendirme standartlarını kullanma." (Paul & Elder, 2013, xxvii).

Lipman'ın tanımı ise şu şekildedir: "Eleştirel düşünme, iyi bir yargıya götüren becerili ve sorumlu bir düşünmedir, çünkü içinde bulunduğu bağlama duyarlıdır, kriterler üzerine kurulur ve kendini düzeltici bir yapıya sahiptir." (Nosich, 2012: 2). Yine felsefi geleneğin içinde yer alan Ennis ise eleştirel düşünmeyi şöyle tanımlar: "Eleştirel düşünme, neye inanacağımıza veya ne yapacağımıza karar vermeye odaklanmış mantıklı ve reflektif bir düşünmedir." (Nosich, 2012: 1).

McPeck ise "bir etkinliğe refleksiyona dayalı bir kuşkuculuk yoluyla bağlanma isteği ve becerisi" olarak tanımlar. Paul'un bir diğer tanımı, "belirli bir düşünme kipine ya da alanına uygun olarak, düşünmenin kusursuzlaştırılmasını örneklendiren disipline edilmiş ve kendi üzerine dönen bir düşünme" biçimindedir. Facione'nin tanımı, Ennis'in klasikleşmiş tanımı

ile aynı doğrultudadır: “ne yapılacağına ve neye inanılacağına ilişkin refleksiyon yoluyla yargıda bulunma.”

Facione bunu şöyle ayrıntılandırır: söz konusu yargılarda bulunma etkinliği kanıta dayalı, kavramsal, metodolojik ve kriterlere bağlı olarak yapılan açıklamaları göz önünde bulunduran bir temele dayanmalıdır ve aynı zamanda yorum, analiz, değerlendirme ve çıkarımla sonuçlanan amaçlı ve kendini düzenleyen (öz-denetimli) bir karar verme etkinliği olmalıdır.

Farklı tanımlar söz konusu olsa da, üzerinde uzlaşılan temel nokta, eleştirel düşünmenin inançların gerekçelendirilmesini içerdiği ve bu gerekçelendirmeyi sağlayan aracın argümantasyon (akıl yürütme) olduğu şeklindedir. Söz konusu akıl yürütme prosedürü, belirli bir görüş ya da iddia doğrultusunda pozisyon alırken, savunulan ya da eleştirilen düşünceleri anlamlı bir şekilde neden ve gerekçelerle ilişkilendirmeyi gerektirmektedir. Yani aynı zamanda argümanlar, akıl yürütmelerin formüle edildiği ve tartışıldığı insani etkileşimlerin bir parçasıdır.

Dolayısıyla argüman oluşturabilmek ve farklı söylem alanlarındaki argümanları tespit edip değerlendirebilmek; ayrıca bu argümanlar yoluyla sunulan akıl yürütmelerdeki hataları fark edebilmek, örtük varsayımları tartışmaya açabilmek ve belirli bir sonuç lehine taraflı (peşin hükümlü, önyargılı) olmanın önüne geçebilmek, eleştirel olarak düşünmenin hedefleri olarak sıralanabilir.

Özellikle belirli sorun ya da sorular karşısında eksiksiz ve açık bir şekilde yanıt verebilmenin olanaklı olmadığı ya da gerekli ve ilgili öncül ya da bilgilere tam olarak ulaşamadığı durumlarda, eleştirel düşünmenin daha çok önem kazandığı görülmektedir. Dolayısıyla güçlü ve zayıf argümanları birbirinden ayırabilmek dışında, güçlü (sağlam) argümanlar oluşturabilmek de eleştirel düşünmenin hedeflerindedir. Bir bakıma eleştirel düşünme,

mantığı içermekle birlikte, aynı zamanda iddiaların (önergelerin) doğruluk ve yanlışlıklarını ve bu bağlamda argümanların analiz edilmesini ve değerlendirilmesini de içermektedir.

O halde, esas sorumuzu yeniden soralım:

Sadece sonucu söylemek yerine, neden gerekçeler verme zahmetine giriyoruz?

Gerekçeler vermek, her zaman için başkalarını ikna etmek kullanılmaz. Hayatımızdaki kararların, inançların, eylemlerin arkasındaki gerekçeler hakkında tartışmak, bu gerekçeleri açığa çıkarmak sağlıklı bir iletişim ve anlayış ortamının oluşmasına yardımcı olacaktır.

Zaten güçlü bir argümanın işi de, kişinin neyi neden düşündüğünün açık bir şekilde iletilmesidir. Bu yönüyle eleştirel düşünme, akademik alanda da kritik bir önemi haizdir.